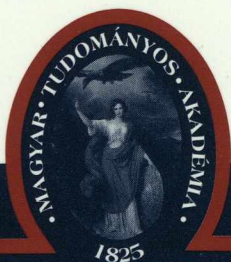

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KUTATÓINTÉZETEI

JOGTUDOMÁNYI INTÉZET

MTA JOGTUDOMÁNYI INTÉZET

Igazgató: Lamm Vanda
1014 Budapest Országház u. 30.
Telefon: 356-4967
Fax: 375-7858
Postai cím: 1250 Budapest Pf. 25
E-mail: lamm@jog.mta.hu

Igazgató Tanács. Elnöke: Lamm Vanda
Kutatók száma: 39
az akadémikusok száma: 3
a tudomány doktorainak és az MTA doktorainak száma: 7
a kandidátusok száma: 8
a PhD-fokozattal rendelkezők száma: 1
a 35 év alatti kutatók száma: 8

PERIODIKÁK:

Állam és Jogtudomány (negyedévente)
Jog és Jogtudomány (könyvsorozat, évente)
MTA Jogtudományi Intézete Közlemények (évente)

TUDOMÁNYOS RÉSZLEGEK:

Bűnügyi Kutatások Osztálya, Civilisztikai Kutatások Osztálya, Közjogi
Kutatások Osztálya, Nemzetközi Jogi és Emberi Jogi Kutatások Osztálya,
Elméleti és Módszertani Kutatások Osztálya

D
G+
Held van

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

Jogtudományi Intézet

Írta

Péteri Zoltán

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

BUDAPEST • 2000

Szerkesztőbizottság

Beck Mihály, Bodnár György, Glatz Ferenc (elnök), Kónya Sándor (lektor),
Láng István, Pritz Pál, Szász Zoltán, Teplán István, Tolnai Márton,
Burucs Kornélia (titkár)

Szerkesztő

GLATZ FERENC

A szerkesztő munkatársa

Pritz Pál

Olvasószerkesztő

Pótó János

ISBN 963 508 235 5 ö

ISBN 963 508 241 X

Kiadja

a Magyar Tudományos Akadémia

Felelős kiadó: Burucs Kornélia

Kiadói szerkesztő: Kovács Éva

Nyomdai munkálatok: Akaprint Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: Freier László

Készült 1,41 (A/5) ív terjedelemben, 1500 példányban

Az intézet alapítása

Az intézmény történetének gyökerei a két világháború közötti időszakra nyúlnak vissza. Ekkor hozta létre Bethlen István miniszterelnök megbízásából Teleki Pál volt (és leendő) miniszterelnök az Államtudományi Intézetet (1926), amely Márffy Albin ny. pénzügyminisztériumi osztálytanácsos névleges vezetése alatt, de Telekinek közvetlenül alárendelten a Magyar Statisztikai Társaság égisze alatt az ún. utódállamokkal kapcsolatos adatgyűjtéssel foglalkozott. Az intézet maga is a Statisztikai Hivatal épületében kapott helyet. Teleki halála után (1941) az intézet a Hóman Bálint vezette Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium felügyelete alá került, és a Történettudományi Intézettel, továbbá a kolozsvári székhelyű Erdélyi Tudományos Intézettel együtt az újonnan létrehozott Gróf Teleki Pál Tudományos Intézet keretében működött tovább; igazgatója az erdélyi származású Rónai András egyetemi tanár, Teleki régi, bizalmas munkatársa lett. Az alapító jogszabály [(8.646)1941. ME sz. rendelet] szerint a nemzeti tudományok művelése, a magyarság és a vele együtt élő és szomszédos népek életének – történetének, állami és társadalmi berendezkedésének, gazdasági és művelődési állapotának – módszeres tanulmányozása és ismertetése volt az intézet feladata.

A második világháború után a Teleki Pál Tudományos Intézet, amely időközben a Néptudományi Intézettel bővült, a Kelet-európai Tudományos Intézet nevet vette fel (1948), a gyökeres átszervezést azonban nem kerülhette el. A keretébe tartozó Államtudományi Intézetet előbb csak az igazolási eljárások során végbement személyi változások érintették. Ezek eredményeként az intézet élére előbb gróf Révay István, a felvidéki magyar kisebbség egyik korábbi vezetője került, majd az ő Nyugatra távozása után a rangidős kutató, Lovász János vette át a vezetéssel kapcsolatos feladatokat. A teljes átszervezésre azzal az indoklással került sor, hogy míg a Kelet-európai Tudományos Intézet keretébe tartozó Történettudományi és Néptudományi Intézetek elméleti jellegű tudományos kutatómunkát végeznek, addig az Államtudományi Intézet elnevezése ellenére nem államelméleti vagy államtani kutatásokkal, hanem az államszervezési kérdésekhez nyújtott dokumentációs és adatkiértékelő munkával foglalkozik, így

tevékenysége elsősorban a kormányhatóságok részére végzett gyakorlati munkálatokból tevődik össze. Ilyen körülmények között elengedhetetlenül szükségesnek minősült az intézetnek új belső szervezettel, nagyrészt új személyi állománnyal és határozottan megfogalmazott feladatkörrel rendelkező, önálló intézetté való átszervezése, és született meg a döntés a Kelet-európai Tudományos Intézet megszüntetéséről és tagintézeteinek önálló, egymástól független intézetekké történő átszervezéséről (1949).¹

Az első évek

Az Állam- és Jogtudományi Intézet – továbbra is a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium felügyelete alatt – elméleti kutatóintézetként jött létre, élén az „igazgatói tanács”, valamint az intézet adminisztratív vezetésével járó feladatokat ellátó igazgató-titkár állt. Ezt a tisztséget 1949–51 között Csanádi György (utóbb a Marx Károly Közgazdaság-tudományi Egyetem professzora), 1951–55 között pedig már igazgatói címmel Vas Tibor, korábban debreceni, pécsi, majd budapesti egyetemi tanár töltötte be.

A személyi állomány ekkor, néhány kivételtől eltekintve, fiatal, pályakezdő kutatókból, valamint könyvtári és dokumentációs munkatársakból és technikai segédszemélyzetből tevődött össze. Szervezeti felépítése lényegében két nagyobb kutatási egységre, az Államtudományi, illetve a Jogtudományi Osztályra tagozódott. Az előbbihez, amelynek élére 1951-ben a korábban Veszprém megyei alispánként, majd belügyminisztériumi önálló osztályvezetőként tevékenykedő Kovács István, a JATE Állam- és Jogtudományi Karának professzora került, az államjoggal és az államigazgatási joggal foglalkozó kutatók tartoztak (Toldi Ferenc, Bak József, Kéri József), az utóbbihoz az igazgató személyes irányítása alatt a jogelmélettel, nemzetközi joggal és a civilizisztika egyes részterületeivel (családjog, gazdasági jog, polgári eljárásjog) foglalkozók (Turi Sándor Kornél, Farkas József, Herczegh Géza, Pap Tibor, Péteri Zoltán). A könyvtár vezetését egy jogi végzettségű és büntetőeljárás-joggal is foglalkozó kutató, az Erdélyből áttelepült és korábban bíróként (és jogtudósként) tevékenykedett Nagy Lajos látta el, a kárpátaljai származású és korábban gyakorló jogász Márkus Ferenc által vezetett dokumentációs részleg pedig részben jogi, részben bölcsészdiplomával rendelkező munkatársakból állt (Alth Guido, Fekete Lajos,

1 4.231/1949. (IX. 13.) MT rendelet a Kelet-európai Tudományos Intézet megszüntetéséről, valamint az Állam- és Jogtudományi Intézet, a Történettudományi Intézet, a Nyelvtudományi Intézet és a Földrajzi Könyv- és Térképtár felállításáról.

Jablánczy László, Varga Imre), akik egy-egy nyelvterületről, főként az ún. baráti országokból érkező anyagok gondozását végezték. A könyvtár anyaga részben a volt Államtudományi Intézetből, illetve a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán Magyary Zoltán professzor által 1930-ban alapított és vezetett, a világháború után megszűnt Közigazgatás-tudományi Intézetnek az Államtudományi Intézetbe került anyagából származott. A dokumentációs részleg hasonló eredetű és jelentős mennyiségű dokumentációs és fordítási anyaggal rendelkezett. Nem önálló szervezeti egységként elkülönülve, de a munkát sajátos színnel gazdagítva kapcsolódtak az intézethez azok a – jó-részt az idősebb generációhoz tartozó – jogászok (Bibó István, Sebestyén Pál stb.) is, akik korábban különböző állami szerveknél töltöttek be fontos pozíciókat, ám állásukat politikai okokból elveszítették, s most szerződéses munkavállalóként a Nagy Lajos által irányított bibliográfiai anyaggyűjtést végezték, s döntő részt vállaltak a *Magyar jogi bibliográfia* címmel megjelenő kötetek munkálataiból.

Átfogó tervek hiányában a szerény keretek között folyó kutatómunka lényegében az egyes kutatók által többnyire véletlenszerűen kiválasztott témákra összpontosult, s a munka nagy részét a különböző állami szervek megrendelésére készült összeállítások, dokumentációk és fordítások képezték. Az intézet az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Irodával szorosan együttműködve jelentős szerepet játszott az elsősorban szovjet, kisebb részben az ún. népi demokratikus országokból származó jogszabályok, monografikus művek és tanulmányok magyar nyelvre történő átültetésében. A dokumentációs osztály oroszánrészét vállalt a *Jogtudományi Közöny* mellékleteként megjelenő Szovjetjogi Cikkgyűjtemény szerkesztéséből is.

Bár ebben az időszakban – részben a publikációs lehetőségek korlátozott voltára is visszavezethetően – alig születtek jelentősebb kutatási eredmények, ezt a hiányosságot az intézet megítélésében az állami szervekkel, elsősorban az Igazságügyi és a Belügyminisztériummal, valamint a Minisztertanács Titkárságával fennálló jó munkakapcsolatok ellensúlyozták. Így a jogtudomány és a joggyakorlat képviselői részéről időről időre megfogalmazott, főleg a tudományos munkával kapcsolatos bíráló megjegyzések következmények nélkül maradtak.

Az MTA kutatóintézete

Döntő fordulatot jelentett az intézet életében a felügyeletében és vezetésében bekövetkezett változás. 1955. május 1-jétől ugyanis az intézet az Igazságügyi Minisztériumtól az MTA felügyelete alá került. Igazgatója Szabó Imre, az Igazságügyi Minisztérium főosztályvezetője, budapesti egyetemi tanár, 1949 óta az

MTA tagja (utóbb főtitkárhelyettese, majd alelnöke) lett. Az új igazgató elkötelezett híve volt annak a tudományszervezési modellnek, amely szervezetileg elkülönítette és önállósította a tudományos kutatómunka egy részét az egyetemi oktatótevékenységtől, s – ebben nyugati és szovjet tapasztalatokra egyaránt támaszkodva – önálló kutatóintézetek létesítése és működtetése útján kívánt tudománypolitikai irányelveket érvényesíteni. Szabó Imre, aki fiatal éveit kisebbségi sorsban a Csehszlovák Köztársaságban töltötte, és jogi végzettségét is a prágai Károly Egyetemen szerezte, a világháború után Magyarországra kerülve, baloldali múltja révén gyorsan emelkedett a hivatali ranglétrán, és politikai súlyát igazgatóként is képes volt érvényesíteni. Nagyrészt ennek köszönhető, hogy az intézet viszonylag széles körű önállósággal rendelkezett. Az új igazgató igyekezett az intézet szervezetét és működését úgy átalakítani, hogy az megfeleljen egy nemzetközi színvonalú kutatóközponttal szemben támasztható követelményeknek: egyrészt központja legyen a hazai állam- és jogtudományi kutatómunkának, másrészt széles körű – tehát a nemzetközi tudományos életre is kiterjedő – szervezőmunkát is végezzen. A jórészt általa kezdeményezett változások mind a szervezeti felépítésben, mind a tevékenységben és munkamódszerekben is megmutatkoztak: bővült a személyi állomány, kialakultak az állam- és jogtudomány szinte minden ágazatára kiterjedő tervszerű kutatómunka személyi és tárgyi feltételei, megnövekedett az intézet szerepvállalása a hazai és a nemzetközi tudományos életben, fokozódott részvétele a jogi felsőoktatásban, újabb formákban jelent meg a kollektíva joggyakorlatot segítő munkája. Mind nagyobb szerepet kapott a hazai és a külföldi tudományos központokkal és felsőoktatási intézményekkel való együttműködés, bővültek az együttes és összehangolt munkát feltételező két- és többoldalú kutatások.

Az alapító okirat értelmében az intézet kiemelt feladata az állam- és jogtudományok művelése és továbbfejlesztése, valamint az államszervezet és a jogalkotás tökéletesítésének elméleti-tudományos megalapozása volt. Ez mindenekelőtt az állami és jogi jelenségek lényegére, történeti változásaira és különböző megjelenési formáira kiterjedően az általános összefüggések, törvényszerűségek, fejlődési trendek feltárására irányuló alapkutatások folytatását jelentette. A hazai és a külföldi állam- és jogfejlődés tanulmányozása azt célozta, hogy az összehasonlító jellegű tájékozódás eredményeit a hazai fejlődés szolgálatába lehessen állítani.

Az MTA felügyelete alatt a kor kívánalmai szerint a tervszerűség érvényesítése került előtérbe. Amint ez a korszakban természetes volt, az állami célok és az ezekhez kapcsolódó jogalkotási és jogalkalmazási feladatok határozták meg a kutatási tervek fő elemeit. Ezen belül azonban az intézet viszonylag széles körű önállósággal rendelkezett, mivel az általa vállalt és végzett feladatok jelentős mértékben egybeestek a kutatók egyéni érdeklődésével és kezdeményezéseivel.

Így kerülhetett be például távlati és éves terveibe a polgári jogelméleti irányzatok (e korban szinte kötelezően) kritikai, de tudományos igényű és tárgyilagos bemutatása az elsők között a szocialista országok tudományos életében.

A kutatási tervek egyik „kötelező” részét alkották az ún. közös kutatások, amelyeket az MTA-nak a baráti szocialista országok tudományos akadémiaival kötött két- és többoldalú egyezményei rögzítettek. E kutatások, túlnyomó részét a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Állam- és Jogtudományi Intézete koordinálta, és bár segítették a kutatók közötti együttműködést és személyes kapcsolatok kialakulását, valódi tudományos eredményeket ritkán hoztak. A közös kutatás eredménye rendszeresen egy, a szocialista államok kutatói által közösen írt, többnyire Moszkvában kiadott tanulmánykötet lett. Az ilyen együttműködések talán legfőbb eredménye az volt, hogy több jelentős magyar jogtudományi munka megjelent orosz fordításban is, s ezek hozzájárultak a posztsztálinista ideológiai pozíciók gyengítéséhez a Szovjetunióban.

Az intézet szervezete is fokozatosan átalakult. A korábban létezett két tudományos osztály helyére új, jóval tagoltabb szervezeti rend lépett, amely többékevésbé az állam- és jogtudományok tagozódását követte. Előbb osztályok és csoportok, majd főosztályok születtek. Így jött létre az Állam- és Jogelméleti és Nemzetközi Jogi, az Államjogi és Államigazgatási Jogi, a Polgári Jogi, továbbá a Büntetőjogi Osztály, míg a könyvtár, a bibliográfia és a dokumentáció önálló, elkülönült szervezeti egységként szerepelt. Ezek a szervezeti egységek az igazgató és két igazgatóhelyettes (Kovács István és Eörsi Gyula) irányítása alatt végezték munkájukat; a vezetők tevékenységét széles jogkörrel felruházott tudományos titkár segítette.

Ekkor kerültek az intézet tagjai sorába az olyan, később meghatározó szerephez jutó kutatók, mint Kulcsár Kálmán, Peschka Vilmos, Schmidt Péter, Bokorné Szegő Hanna, Lőrincz Lajos, Mádl Ferenc, Lontai Endre, Horváth Tibor, Viski László, Szabó András, Wiener A. Imre. A fiatalabb generációból fokozatosan került az intézetbe Ficzer Lajos, Török Lajos, Horváth Anna, Varga Csaba, Sajó András, Rácz Attila, Nagy Endre, Harmathy Attila, Sólyom László, Vörös Imre, Sárközy Tamás, Ferenczy Endre, Szamel Katalin, Fehér Lenke, Bragyova András, valamint Lamm Vanda, az intézet jelenlegi igazgatója. Az új munkatársak egy másik része nem annyira a tudományos kiválasztás megszokott útján, hanem politikai okok miatt került az intézetbe. Így lettek az intézet munkatársai olyan igen különböző társadalmi-politikai hátterű és eszmei beállítottságú, korábban a politikai életben tevékenykedő jogászok, mint Garancsy Gabriella, Domé Györgyné, Halász Pál, Zöldy Miklós, Horváth János, Pulay Gábor, Trócsányi László, Halász József, Újhelyi Szilárd, Lázár Miklós, Vermes Miklós, Alapy Gyula, Timár István, Sprém István, Udvaros

Miklós. Közülük némelyek rövid idő után eltávoztak az intézetből, mások viszont véglegesen és sikeresen megmaradtak a kutatói pályán, sőt Halász József, utóbb az intézet egyik meghatározó egyénisége, igazgatóhelyettese, és rövid ideig (1991-ben) megbízott igazgatója is lett.

Tudományos kutatások és eredmények

A magyar társadalom életében és a politikában az 1960-as évek elejétől végbeműnő változásokkal párhuzamosan az intézetben is egyre inkább teret nyertek a társadalomtudományi kutatómunkával kapcsolatban megfogalmazott új követelmények. Az új kezdeményezések az 1960-as évek második felétől a gazdasági és közigazgatási reformok támogatását szolgálták; alkotmányos, azaz politikai reformokról akkor ebben a körben még szó sem lehetett.

A reformtörekvések egyik iránya a jogelméletben bontakozott ki, célja a sztálinista jogtudományi gondolkodás – a „szocialista normativizmus” – meghaladása volt. Ekkor már Szabó Imre jogelméleti munkássága is erre irányult. A fő művének tekintett *A jogelmélet alapjai* című könyve (1971) kifejezetten azért íródott, hogy kidolgozza a jog társadalomelméletét. Más kutatók ugyanezt a feladatot a jogszociológia felől kívánták megoldani (Kulcsár Kálmán, Sajó András), és voltak, akik a jog társadalmiságát történetiségében, később pedig egyfajta rendszerelméletében fogalmazták meg (Varga Csaba). Külön iskolát képviselt az intézeti jogelméleti kutatásokban Peschka Vilmos, aki a kifejezetten *filozófiai* megközelítéssel – Lukács György filozófiája alapján – dolgozott ki nagyszabású jogfilozófiai rendszert, és ebben sorra vette a jogfilozófia olyan alapvető kérdéseit, mint a jogforrások, jogszabályok elméletét, jog és erkölcs kapcsolatát. Jelentős műve, *A modern jogfilozófia alapproblémái* (1972) németül és japánul is megjelent.

1972-től az intézet az Országos Távlati Tudományos Kutatási Terv (OTTKT) keretében a *közigazgatás fejlesztését* célzó távlati kutatások hazai központjává vált. E körben az intézet nem csupán tudományos kutatói, hanem igen jelentős tudományszervező feladatokat is ellátott, mivel az intézet menedzselte az OTTKT *A közigazgatás fejlesztésének komplex tudományos megalapozása* című főirányát. (A programirodát Kilényi Géza vezette.) A Minisztertanács 2018/1980. (VIII. 5.) sz. határozata alapján e hosszú távú program középtávú tervének kivitelezése is az intézetre hárult. E kutatások eredményeikkel közvetlenül szolgálták a magyar közigazgatás intézményrendszerének fejlesztését. Jelentőségük túlnőtt a szorosan vett közigazgatás keretein, és tulajdonképpen átfogta az állam-szervezet egész intézményrendszerét. Nem túlzó az a megállapítás, hogy az e

körben közzétett kutatási eredmények jó része hasznosult a rendszerváltást követő államszervezeti reformok során.

Az intézet közreműködőként részt vett az Országos Középtávú Kutatási és Fejlesztési Terv (OKKFT) *Gazdaságunk szervezeti rendszere* című középtávú programban is. A tervszerződések merev kereteinek fellazulásával a jogi szabályozás teljes felülvizsgálatát igényelték azok a változások, amelyek a magyar gazdaságban fokozatosan végbementek. A reformtörekvések számára itt különösen kedvező talaj kínálkozott, és az e téren kezdeményezett kutatómunka igen széles körű hazai és nemzetközi visszhangra talált. Az intézet e témakörben folytatott saját kutatásai mellett egy általa szervezett szélesebb körű kutatóhálózat irányításának gesztori teendőit is ellátta. Hasonlóan nagyszabású kutatási program volt az előbbi folytatásaként is felfogható *A szocialista vállalat* kérdéseivel foglalkozó projekt, amely szintén a gazdasági reformok támogatását szolgálta. A gazdasági jogi kérdéseivel foglalkozó kutatásokban Eörsi Gyula mellett, aki már 1968-ban monográfiát publikált az új gazdasági mechanizmus jogi kérdéseiről,² mindvégig kimagasló szerepe volt Harmathy Attilának és Sárközy Tamásnak: elméleti munkáik mellett mindketten gyakorlati tanácsadással is nagyban segítették a gazdasági reformot. A fiatalabbak közül Vörös Imre elsősorban a gazdasági versenyjog újraélesztésében játszott jelentős szerepet. A gazdasági kutatások keretében folyt a KGST jogi kérdéseinek kutatása, amiben szintén részt vettek az intézet kutatói, ennél azonban nagyobb figyelmet fordítottak a nemzetközi gazdasági kapcsolatok, különösen a kelet–nyugati gazdasági együttműködés jogi kérdéseire. Ezzel összefüggésben említendő Mádl Ferenc munkássága, aki az intézetben több munkát publikált e kérdéskörben, valamint az Európai Gazdasági Közösség jogával foglalkozó tanulmányokat, majd monográfiát is.³

Az intézet az elsők között kezdett foglalkozni a *környezetvédelem* jogi kérdéseivel: 1981-ben tanulmánykötetet publikált *Környezetvédelem és jog* címmel.⁴ Később, főleg az intézeti kutatók – Eörsi Gyula, Mádl Ferenc, Sólyom László – korábbi kimagasló felelősségelméleti kutatásaira támaszkodva, a környezeti károkért való felelősségről és az atomkárok-problémáról jelentek meg fontos tanulmányok, illetve monográfiák, de a környezetvédelem nemzetközi jogi, közigazgatási jogi és büntetőjogi aspektusairól is készült tudományos munka.

A jogtudomány egyik klasszikus kutatási területe a *büntetőjog*. Az intézet (tárgan értett) büntetőjogi kutatásai számos, máig érvényes eredménnyel gazdagí-

2 *Az új gazdasági mechanizmusra áttérés jogáról*. Budapest, 1968.

3 *Az Európai Gazdasági Közösség joga*. Budapest, 1974. Angolul: *The Law of the European Economic Community*. Budapest, 1978.

4 Budapest, 1981, szerk.: Trócsányi László.

tották a jogtudományt. Viski László, az intézet tragikusan korán elhunyt munkatársa, ma is alapvető monográfiát írt *Szándékosság és társadalomra veszélyesség* címen⁵ a bűnösség elméletének fő kérdéseiről, későbbi munkáiban pedig a közlekedési büntetőjog elméletét alapozta meg. Az intézet büntetőjogi osztályának hosszú ideig Horváth Tibor volt a vezetője, aki az élet elleni bűncselekményekről szóló monográfiája után főleg büntetéselmélettel foglalkozott. Ő volt a halálbüntetés elleni elméleti és gyakorlati küzdelem vezetője is, később a *Halálbüntetést Ellenzők Ligájának* elnöke. A gazdasággal szorosabb kapcsolatban álló büntetőjogi kutatások körében Wiener A. Imre a gazdasági büntetőjoggal és a korrupciós bűncselekményekkel, Harmathyné Horváth Anna pedig a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelmével foglalkozott. A Büntetőjogi Osztály keretei között korán megkezdődtek a *kriminológiai* kutatások is. Ezek fejlődését nehezítette, hogy a kor ideológiai felfogása szerint a szocialista társadalomban a bűnözésnek nincsenek objektív társadalmi alapjai és okai, miközben a kriminológia éppen az ellenkezőjét bizonyította. A kriminológiai kutatások ennek ellenére az intézetben már az 1960-as években megindultak; a legfontosabb munkák Szabó András és Vermes Miklós nevéhez fűződnek. Jelentős volt továbbá az intézeti kutatók részvétele a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság (Association Internationale de Droit Pénal, AIDP) 1974-ben Budapesten tartott konferenciájának megszervezésében és tudományos munkájában. (1999-ben ismét Budapesten rendezték meg a szervezet konferenciáját.) Viski László pedig haláláig (1977) az AIDP alelnöke volt.

Az intézet számos jelentős eredményt produkált az *alkotmányjog* és az *alkotmányosság* kutatásában. Az 1972-ben elfogadott szocialista alkotmányreform előkészítésében is aktívan részt vettek az intézet vezető kutatói (Szabó Imre, Kovács István, Halász József), de a szocialista politikai rendszeren belüli radikális alkotmányreformról csak az 1980-as évek közepétől lehetett szó. Igaz, a reformtörekvések keretében ismételten felvetődött a magyar alkotmány átfogó reformjának, illetve egy új alkotmány megalkotásának igénye. Az intézet kezdetől fogva felkarolta az ilyen kezdeményezéseket: egyes részterületekre kiterjedő kutatások mellett átfogó alkotmánykoncepció kidolgozására is vállalkozott. A Kovács István vezetésével elkészült alkotmánytervezet tárgyalására a politikai események felgyorsulása következtében azonban már nem kerülhetett sor. Az 1989–90-es radikális alkotmányreform – valójában egy tartalmában új alkotmány – után az 1990-es évek közepén egy teljesen új alkotmány kidolgozását célzó tudományos kutatás egyik központja szintén az intézetben működött. Az eredményeket hazai és külföldi kutatók és gyakorlati szakemberek részvételével

⁵ Budapest, 1959.

tartott rendezvények egész sorozatán vitatták meg. A munka eredményeit a *Jog és jogtudomány* című intézeti kiadványsorozatban tették közzé. Sajó András (1990) és Bragyova András (1995) tollából két átfogó alkotmánytervezet, illetve -konceptió is készült.

Nem csupán a hazai állam- és jogfejlődés szempontjából kiemelkedő jelentőségű az *emberi-állampolgári jogok* témaköre. E téren már igen korán voltak nemzetközi érdeklődést kiváltó intézeti kezdeményezések, egyrészt egy előbb magyar, utóbb angol nyelvű gyűjteményes kötet kiadása, másrészt egy ENSZ-kezdeményezésre és -támogatással megrendezett nemzetközi konferencia előkészítése és lebonyolítása formájában. A kutatások mindmáig folytatódnak, sőt itt jött létre Bokorné Szegő Hanna vezetésével az Emberi Jogok Magyar Központja is. Ennek keretében számos emberi jogi dokumentumgyűjtemény és önálló folyóirat (*Acta Humana*), utóbb pedig az *Emberi jogi döntvénytár* (szerkesztette Mavi Viktor) kiadására is sor került. Ezen a területen a legnagyobb hatású publikáció kétségtávol a Szabó Imre és Kovács István szerkesztésében két kiadásban megjelent *Az emberi jogok dokumentumokban* című kötet,⁶ amely széles körben tette hozzáférhetővé az emberi jogok történetének és jelenének legfontosabb dokumentumait.

A nemzetközi jogi kutatások egyik középponti témája mindvégig az emberi jogok voltak, erről az intézet minden nemzetközi joggal foglalkozó kutatója publikált. Az intézet nemzetközi jogi kutatási témái között szerepelt a nemzetközi szerződések joga, a nemzetközi jog általános elveinek mint jogforrásoknak a szerepe (Herczegh Géza), a Duna nemzetközi jogi problémái, továbbá az államutódlás kérdései (Bokorné Szegő Hanna). Később ezekhez csatlakozott a nukleáris energia békés felhasználása jogi problémáinak vizsgálata, majd pedig az 1980-as évektől a hágai Nemzetközi Bíróság szerepének és joggyakorlatának kutatása (Lamm Vanda).

Módszertani tekintetben az intézet egész munkáját úgyszólván a reformtörekvések első éveitől a megújulási törekvések jellemezték. Az kezdettől fogva világos volt, hogy a hagyományos normativista-pozitivisták jogászai és jogtudományi módszere nem felel meg az új követelményeknek, ezt különben elvben a jog társadalmi meghatározottságát valló marxizmus-leninizmus is elvetette. Ezért a marxista felfogás, miközben a nyugati jogszociológiát bírálta, nem utasíthatta el a jog társadalmi összefüggéseinek kutatását. A bírálatot azonban idővel fel kellett váltania a marxista jogszociológia kidolgozásának. Ezért már meglepően korán (az 1950-es

6 Első kiadása Budapest, 1976, a második 1980. Hasonló fontosságúak voltak az intézetben gondozott alkotmánygyűjtemények, amelyek a szélesebb érdeklődő közönség számára is hozzáférhetővé tették a legfontosabb klasszikus és újabb nyugati alkotmányokat.

években) kezdődtek kutatások a nyugati *jogszociológia* eredményeinek jobb megismerése céljából (Kulcsár Kálmán), s ezek eredményeként számos színvonalas elméleti publikáció jelent meg, majd pedig empirikus vizsgálatokat is végeztek az intézetben (népiülnök-kutatás stb.). A szociológiai kutatásokhoz sorolhatók egyes kriminológiai vizsgálatok is, mint például Szabó András munkássága, aki a kriminológiát részben a büntetőjog szociológiájának tekinti. Szabó Imre érdeme, hogy mint az MTA főtitkárhelyettese és később alelnöke, erős fenntartásai ellenére is támogatta a szociológiai kutatásokat. Az intézet a magyarországi szociológia újjászervezésében is jelentős szerepet játszott, különösen Kulcsár Kálmán munkássága révén, aki 1969-től az MTA Szociológiai Kutatóintézete igazgatói posztját töltötte be, utóbb pedig az MTA főtitkárhelyetteseként, majd igazságügyminiszterként mozdította elő a reformok ügyét. Kulcsár Kálmán távozása után a jogszociológia kutatását az intézetben Sajó András vitte tovább.

A másik jelentős módszertani újítás a *jog-összehasonlító módszer* és szemléletmód magyarországi meghonosodása volt. Péteri Zoltán vezetésével született meg a Jog-összehasonlító Osztály, amely korán bekapcsolódott a jog-összehasonlítással foglalkozó nemzetközi tudományos központok és intézmények munkájába. Konkrét összehasonlító munkák, számos hazai publikáció mellett – a jog-összehasonlítás elméleti-módszertani kérdéseinek megvilágítására törekedve – egy angol nyelvű tanulmánykötet is napvilágot látott, és rendszeresen megjelentek a nemzetközi jog-összehasonlító kongresszusok tematikájához készült magyar referátumok szövegei is. Az e téren elért eredmények nemzetközi elismeréseként volt értékelhető a Nemzetközi Összehasonlító Jogi Akadémiának az a döntése, hogy jubileumi, tizedik kongresszusát Budapesten, az intézet közreműködésével rendezte meg (1978). A jog-összehasonlítás tudománypolitikai jelentősége abban állt, hogy lehetővé (illetve természeténél fogva elkerülhetetlenné) tette a kelet–nyugati együttműködést, és ezzel lehetőséget adott a magyar kutatóknak arra, hogy – elsősorban a nyugat-európai – jogtudománnyal szakmai kapcsolatokat teremtsenek, részt vehessenek a tudományos életben, publikáljanak és előadjanak tudományos rendezvényeken. Az összehasonlító jogtudomány művelése lehetővé – sőt kötelezővé – tette a nyugati jog és jogtudomány megismerését és bemutatását, anélkül hogy ez ideológiai szempontból kifogásolható lett volna. Az intézetben folyt összehasonlító jogi kutatások egyik legnagyobb eredménye kétségtelenül Eörsi Gyulának, az intézet igazgatóhelyettesének *Összehasonlító polgári jog* című magisztrális műve,⁷ amelynek angol nyelvű kiadása⁸ komoly nemzetközi sikert aratott.

7 Budapest, 1975.

8 *Comparative Civil (Private) Law*. Budapest, 1979.

Mindkét módszertani kezdeményezés hatása túlterjedt az ország határain. A kelet-közép-európai országok jelentős részében (Lengyelországot kivéve, ahol a szociológia hagyományosan fejlett volt) a magyar kezdeményezések és sikerek alapján került sor a szociológia – s ezen belül a jogszociológia – bevetésére és térhódítására, s ugyancsak a magyar példamutatás járult hozzá a jog-összehasonlítás kelet-európai elterjedéséhez.

A *legjelentősebb kutatási eredmények* bemutatásánál a bőség zavarával küszködünk. Korábban többet megemlítettünk a kutatók egyéni munkái közül, amelyek egyben természetesen az intézet sikerei is. Ezúttal az intézet jelentősebb közös munkáiról szólunk. Nagy sikert aratott az *Állam- és Jogtudományi Enciklopédia* két vaskos kötete 1980-ban. A Szabó Imre főszerkesztőből, Eörsi Gyula, Kovács István és Nagy Lajos szerkesztőkből álló szerkesztőbizottság irányításával és az intézet szinte valamennyi kutatójának részvételével készült mű nem lexikális feldolgozás, hanem hosszabb-rövidebb tanulmányok formájában elvi-elméleti áttekintést nyújtott a magyar jogrendszeréről és jogi gondolkodásról. Hasonló jellegű, de nagyszámú külső szakember bevonásával készült az 1999-ben publikált *Jogi Lexikon* című, több ezer szócikket tartalmazó kötet. (Főszerkesztő Lamm Vanda és Peschka Vilmos.) A csaknem száz évvel korábban megjelent *Magyar jogi lexikon* helyére lépő mű valamennyi jogágra kiterjedő ismeretanyagot tartalmaz, de olvashatunk benne a jogfejlődés szempontjából meghatározó jelentőségű dokumentumokról és a nemzetközi szervezetekről is.

Nemzetközileg is nagy figyelmet keltett *Az állampolgárok alapjogai és kötelességei* című, angol nyelven is közreadott tanulmánygyűjtemény (1965).⁹ Hasonló nemzetközi siker és elismerés övezte az Akadémiai Kiadó és a holland Sijthoff Kiadó közös vállalkozásában megjelentetett összehasonlító jogi munkát is.¹⁰ A kiadványok közül feltétlenül említést érdemel az 1992-ben indított *Jog és Jogtudomány* című könyvsorozat, amelynek 1999 végéig 16 kötete jelent meg.¹¹

9 *Socialist Concept of Human Rights*. Szerk.: Halász József, Budapest, 1966.

10 *A Socialist Approach to Comparative Law*. Szerk.: Szabó Imre–Péteri Zoltán. Leyden–Budapest, 1977.

11 Peschka Vilmos: *Appendix a „jog sajátosságához”*. Budapest, 1992; Fehér Lenke: *Elmebetegség – büntetőjog – beszámíthatóság*, Budapest, 1993; Wiener A. Imre: *Nemzetközi büntügyi jogsegély*. Budapest, 1993; Sárközy Tamás: *Javaslat a piacgazdaságot szolgáló modern kormányzás felépítésére*. Budapest, 1994; Viski-emlékkönyv. Szerk. Wiener A. Imre. Budapest, 1994; Bragyova András: *Az alkotmánybíráskodás elmélete*. Budapest, 1994; Uő: *Az új alkotmány egy koncepciója*. Budapest, 1995; *A köztársasági elnök az új alkotmányban*. Szerk.: Holló András. Budapest, 1995; Sajó András: *Az önkorlátozó hatalom*. Budapest, 1995; *Jogforrások az új alkotmányban*. Szerk.: Ráczy Attila. Budapest, 1995; *A helyi önkormányzatok alkotmányi szabályozása*. Szerk.: Verebélyi Imre. Budapest, 1996; *Alapjogok és alkotmányozás. Az emberi jogok szabályozása az új alkotmányban*. Szerk.: Ádám Antal. Budapest, 1996; *Büntetendőség, büntethetőség*. Szerk.: Wiener A. Imre. Budapest, 1997; *Nemzet-*

E sikerekben döntő szerepet játszott az a tény, hogy az intézet mindenkor rendelkezett olyan, sokoldalúan képzett, széles körű nyelvtudással bíró kutatókkal, akik szakterületükön a legbonyolultabb feladatok megoldására is alkalmasnak bizonyultak. A tudományos utánpótlás kiválasztásában magas követelményeket támasztva, számos tehetséges fiatal tudott a műhely érett, hazai és nemzetközi elismertséggel rendelkező kutatóvá képezni. (A fájdalmasan korán elhunyt Bittó Márta mellett Baka András, Dezső Márta, Fehér Lenke, Ferenczy Endre, Rácz Lajos, Szamel Katalin, ifj. Trócsányi László, Török Gábor említendő elsősorban.)

Fél évszázados története folyamán az intézet mindig át tudta fogni a jogtudomány legfontosabb területeit, szinte minden jogágazatban fel tudott mutatni olyan kutatókat, akik a magyar tudomány élvonalában szerepeltek. Itt kezdték és folytatták tudományos pályájukat az MTA jogász tagjai közül – a már említett vezetők (Szabó Imre, Kovács István, Eörsi Gyula) mellett – Harmathy Attila, Herczegh Géza, Kulcsár Kálmán, Lőrincz Lajos, Mádl Ferenc, Peschka Vilmos, Sajó András, Szabó András, de mellettük még számos kutató rendelkezett, illetve rendelkezik tudományos fokozattal. Az intézet munkatársai között található egyetemi és főiskolai oktatók, akik különböző felsőoktatási intézményekben tevékenykedtek és tevékenykednek (ELTE, PPKE, JATE, JPTE, Miskolci Egyetem, Közép-európai Egyetem, Államigazgatási Főiskola).

Fontos momentuma a felsőoktatási intézményekhez fűződő kapcsolatoknak, hogy az intézeti tudományos utánpótlás nagyrészt a tehetséges végzett joghallgatók (volt tanítványok) közül kerül ki. Gyakran kaptak és kapnak a fiatalok olyan feladatokat is, amelyek többnyire egy-egy kollektív intézeti munkában való részvétel útján meggyorsítják beilleszkedésüket. Munkájukról, előrehaladásukról esetenként intézeti rendezvények keretében számolhatnak be, és megfelelő figyelem kíséri publikációikat is.

Az intézet szerkezete az idők során jelentősen változott. Először a kutatómunka három nagy területén (közjog, magánjog és büntetőjog) főosztályok jöttek létre, s mellettük működött a már említett Jog-összehasonlító Osztály. Az 1990-es évek közepén ezt a szerkezetet a komplex munkának jobban megfelelő teamek váltották fel. Az ilyen, komplex jellegű kutatásoknál gyakori a külső kutatók bevonása, esetenként ad hoc társulások alakítása, és az érdekeltekkel kötött külön megállapodások alapján történhetett a kutatómunka megszervezése.

közi jog az új alkotmányban. Szerk.: Bragyova András. Budapest, 1997; Dezső Márta: *Képviselet és választás a parlamenti jogban.* Budapest, 1998; Van és legyen a jogban. *Tanulmányok Peschka Vilmos 70. születésnapjára.* Szerk.: Lamm Vanda. Budapest, 1999.

Mindeközben a dokumentációs részlegnek egyre több olyan feladatot is el kellett látnia, amelyek túlmutattak az intézet kutatási tervén, és különböző központi szervek konkrét igényeinek kielégítését szolgálták. Ez egyre inkább megoldhatatlan feladatnak bizonyult, és lassanként az intézeti dokumentációs tevékenység elsorvadásához vezetett. Ugyanígy megnehezedett a könyvtár működése is, amelyre a napi feladatok ellátásán túl a hazai közkönyvtárakkal s elsősorban az állam- és jogtudományok báziskönyvtárával, az Országgyűlési Könyvtárral való együttműködés kiépítésében is egyre növekvő feladatok hártak.

Nemzetközi kapcsolatok

Az intézet tevékenységében hagyományosan nagy súllyal van jelen a *nemzetközi tudományos életben* való részvétel, illetve a magyar állam- és jogtudomány nemzetközi képviselője. Korábban ezek a kapcsolatok elsősorban a kelet-közép-európai, ún. baráti országok akadémiai testvérintézeteivel folytatott együttműködést jelentették. Az együttműködés első éveiben főleg a kölcsönös információcseré, a kiadványok cseréje, valamint a tanulmányútra érkező intézeti munkatársak kölcsönös fogadása dominált, később azonban kialakultak az együttműködés érdemibb formái is az ún. közös kutatási témák keretében. E kutatások azonban igen kevés értékelhető eredményt hoztak.

Az akadémiai kétoldalú egyezmények keretében ugyancsak lehetőségek nyíltak a nyugati országok tudományos központjaival folytatott együttműködésre. Érdemi együttműködés alakult ki a CNRS (Centre National de la Recherche Scientifique) felügyelete alatt működő Institut des Recherches Juridiques Comparatives-vel két közjogi téma közös kutatásában, és ez publikált eredményeket is hozott.

Ugyancsak a francia jogtudománnyal sikerült kialakítani azt az együttműködési formát, amely azután más európai és tengerentúli országok viszonylatában is eredményesnek bizonyult. Ez az ún. kétoldalú jogásznapok megrendezése, két-három évenként, általában öt-hat tagú delegációk részvételével. A jogásznapokon az állam- és jogtudomány számos, kölcsönös érdeklődésre számot tartó témájának megvitatására került sor, mind a tudomány, mind a gyakorlat szakembereinek széles körű érdeklődésétől kísérvé. Ilyen jogásznapokat az évek során francia, német, angol, amerikai, svéd, finn és jugoszláv jogászokkal rendeztünk.

Évtizedek óta igen jelentős a nemzetközi szervezetekben és egyesületekben való közreműködés is. Több esetben e szervezetek munkájának érdemi befolyá-

solására is lehetőség adódott, amikor az intézet munkatársai vezető tisztségeket töltöttek be azokban. Főleg a Nemzetközi Összehasonlító Jogi Akadémia, a Nemzetközi Jogtudományi Egyesület, a Nemzetközi Közigazgatás-tudományi Társaság, a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság, a Nemzetközi Jogfilozófiai Egyesület, a Nemzetközi Jogi Egyesület, a Nemzetközi Kriminológiai Társaság és a Nemzetközi Nukleáris Jogi Társaság érdemel említést. E szervezetek több regionális, illetve világtudományos kongresszusának az intézet szervezésében Magyarország volt a házigazdája (a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság két kongresszusa [1974 és 1999]; a Menekültügyi Világszervezet kongresszusa [1993]; az Európa Tanács VIII. Emberi Jogi Kongresszusa [1995]; a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség és az OECD regionális konferenciája [1999]).

Ugyancsak rendszeresen részt vettek munkatársaik szakterületük legfontosabb nemzetközi rendezvényein. Szívesen fogadták az intézet képviselőit nagy nemzetközi jogtudományi vállalkozások (pl. a *Nemzetközi Összehasonlító Jogi Enciklopédia*) szervezői is. A nemzetközi tudományos életben vállalt szerepe révén az intézet gyakran az egész magyar állam- és jogtudomány képviselőjeként is felléphetett. Ezt nagyban elősegítette több vezető kutatójának a nemzetközi tudományos szervezetekben betöltött vezető tisztsége. Többen kaptak szakmai elismerést (például *doctor honoris causa* címet) külföldi felsőoktatási intézmények részéről is.

Szakmai elismerésekben az intézeti kutatók itthon is többször részesültek (Akadémiai Díj stb.), közülük többeket állami kitüntetésekkel is jutalmaztak. Az intézet munkájának elismerése mutatkozik meg abban is, hogy az 1989-es fordulatot követően több munkatársa is magas állami tisztségre emelkedett (alkotmánybíróság, kormány, közigazgatás, önkormányzatok stb.). Bár ez a megtisztelő tény a korábbi és a jelenlegi munkát is minősíti, e folyamat ugyanakkor fájdalmas és nehezen pótolható személyi veszteségekkel is járt. Sokan továbbra is kapcsolatban maradtak volt munkahelyükkel, mások – megbízatásuk megszűntével – visszatértek az intézet kutatói közé, de hosszabb-rövidebb időre történő kiesésük nehezen pótolható hiányt okozott.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KUTATÓINTÉZETEI

- Atommagkutató Intézet (*Kovách Ádám*)
Állatorvos-tudományi Kutatóintézet (*Mészáros János*)
Balatoni Limnológiai Kutatóintézet (*Heródek Sándor–Elekes Károly*)
Csillagászati Kutatóintézet (*Balázs Lajos*)
Filozófiai Intézet (*Horváth Pál*)
Földtudományi Kutatóközpont (*Marosi Sándor–Póka Teréz–Verő József*)
Irodalomtudományi Intézet (*Bodnár György*)
Jogtudományi Intézet (*Péteri Zoltán*)
Kémiai Kutatóközpont (*Vinkler Péter–Szépvölgyi János–Tétényi Pál*)
Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézet (*Szabó Dezső*)
Közgazdaságtudományi Kutatóközpont (*Kovács János Mátyás–Koltay Jenő–Ványai Judit*)
Központi Fizikai Kutatóintézet (*Bartha László–Gadó János–Gyulai József–Janszky József–Jéki László–Lukács József–Szabó György–Tompá Kálmán–Vértesy Gábor*)
Mezőgazdasági Kutatóintézet (*Veisz Ottó*)
Művészettörténeti Kutatóintézet (*Tímár Árpád*)
Néprajzi Kutatóintézet (*Flórián Márta–Paládi-Kovács Attila*)
Növényvédelmi Kutatóintézet (*Gáborjányi Richard*)
Nyelvtudományi Intézet (*Kiss Lajos*)
Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet (*Borhidi Attila–Galántai Miklós*)
Politikai Tudományok Intézete (*Balogh István*)
Pszichológiai Kutatóintézet (*László János*)
Régészeti Intézet (*Török László*)
Regionális Kutatások Központja (*Horváth Gyula*)
Rényi Alfréd Matematikai Kutatóintézet (*Csirmaz Erzsébet*)
Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézet
(*Strehó Mária–Szász Áron*)
Szegedi Biológiai Központ (*Chikán Ágnes*)
Szociológiai Kutatóintézet (*Tamás Pál–Tibori Tímea*)
Talajtani és Agrokémiiai Kutatóintézet (*Várallyay György–Németh Tamás*)
Történettudományi Intézet (*Glatz Ferenc*)
Világgazdasági Kutatóintézet (*Inotai András*)
Zenetudományi Intézet (*Tallián Tibor*)

A Magyar Tudományos Akadémia kutatóintézet-hálózata félszáz esztendő.

Az egyetemi oktatástól független kutatóintézetek tömeges alapítása a 20. századi tudományfejlődés eredménye. A 20. századé, amikor a kutatás a napi életfeltételeink újratermelésében és javításában – mind a technikai, mind az egészségügyi, mind a kulturális életkörülményeink újratermelésében – nélkülözhetetlenné lett. Nélkülözhetetlen, így kifizetődik a függetlenített főállású kutatók tömeges alkalmazása és adott célokra szerveződött kutatóintézetek létrehozása.

A századelőn mind az Egyesült Államokban, mind Európában kialakulnak a nagy kutatóközpontok. Európában a legismertebbek: a Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft (1911) és a francia CNRS (1939) kutatóhálózata. Magyarországon 1920 után alapítják az első kutatóintézeteket állami erőből, sajátos módon a társadalom-, mindenekelőtt a történettudomány területén. Ezt a természettudományok területén csak gyenge kezdemények követik – elsősorban a magánszférában. Az állami alapítású „tudományos nagyüzem”-et, amely a kor kultuszminiszterének, gróf Klebelsberg Kunónak volt az álma, majd paradox módon a szovjet rendszer valósította meg 1949 után.

A Szovjetunió a fejlett nyugati társadalmak termelési, katonai előnyét – tanulva a németek példáján – a tudományos kutatás intenzitásának erősítésével kívánta behozni. E célra kiterjedt kutatóintézet-hálózatokat hozott létre. Hasonló megfontolások vezették a szovjet megszállás alá került közép-kelet-európai államok tudománypolitikáját 1949 után. Közöttük a magyar tudománypolitikát is: nagy költségráfordítással, a már meglévő kis műhelyekre, kis kutatói közösségekre alapítva hoznak létre intézeteket. Egy részükben a közvetlen állami-hatósági feladatok teljesítéséhez szükséges alkalmazott kutatásokat folytatnak miniszteriális felügyelet alatt, másik részük alapoktatási célokkal az Akadémia felügyelete alá kerül.

Az akadémiai intézethálózat létrehozásának ideológiai-politikai céljait már elmosta a történelem (1990). A politikai-gazdasági változások, mindenekelőtt a tulajdonviszonyok megváltozása, az állami közalkalmazottakat sújtó társadalmi válság pedig megrázta mind a természet-, mind a társadalomkutató intézeteket. A századelőn már felismert alapelv azonban érvényes maradt a politikai rendszer leváltása után is: az intenzíven működtetett tudományos nagyüzem a közösség termelési és kulturális erő kifejtésének első számú segítője, modernizációs motorja lehet.

Így gondolkodott az Akadémia vezetése 1990 után, amikor a rendszerváltozás viharában megőrizte kutatóhálózatát. És ez az alapelv vezette az 1997-ben megindított intézetkonszolidációs programot, amelynek célja: az intézethálózatot a nemzetgazdaság, a nemzeti érdekek szolgálatában tartani; a piacgazdaság körülményeihez igazítani; megállítani a szétesést; megállapítani az államilag garantált kutatói létszámot, rendbe hozni az alapellátást, majd rendezni a kutatói béreket, korszerűsíteni a műszerellátottságot. És közben közös erővel korszerűsíteni a tudományos menedzsmentet...

Ennek a folyamatnak egyik része az a törekvésünk, hogy az intézetek készítsék el a maguk „önéletrajzát”. Mutakozzanak be a kutatói közösségeknek, az oktatói és a termelési szférának. És egyben – mint minden önéletírás közben teszi az ember – vessenek számot a maguk erejével, hiányosságaival, tennivalóival. Hogy magunk határozzuk meg, autonóm módon, korszerűsítéseink útjait, az új célok elérésének legeredményesebb módszereit.